

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için Wohl Legacy'ye teşekkürlerimizle

Gayriahlâkî Emirlerle Uymamak Üzerine Şemot 5782

Şemot kitabının açılış kısımları bizi epik olayların tam ortasına daldırmaktadır. Neredeyse tek bir darbeyle, Bene-Yisrael, koruma altındaki bir azınlıktan, kölelere dönüştürülmektedir. Moşe, bir Mısır prensi olmaktan Midyanlı bir çoban rolüne, oradan da, Yanan Çalılık'taki, tarihi değiştiren karşılaşma sonrasında Bene-Yisrael'in liderliğine geçmektedir. Buna rağmen, insanlık tarihinde bir dönüm noktası olarak görülmeyi hak eden, aslında, genellikle gözden kaçırılan, küçük bir olaydır. Kahramanları, Şifra ve Pua adlı iki olağanüstü kadındır.

Kim olduklarını bilmiyoruz. Tora bize onlar hakkında, ebe olduklarını ve Paro'nun kendilerine "İbrani kadınların doğurmalarına yardımcı olduğunuz zaman, doğum sandalyesinin üzerine bakın. Eğer [bebek] erkekse, onu öldürün; ve eğer kızsaa, yaşasın" (Şemot 1:16) talimatını verdiğini anlatmanın dışında başka bir bilgi vermemektedir. Bu kadın hakkında İbranice verilen *amyaledot a-ivriyot* tarifi bulanıktır. Bu ifade "İbrani ebeler" anlamına geliyor olabilir; çoğu çeviri ve tefsirin bunu anlayış şekli böyledir. Ama aynı şekilde "İbranilerin ebeleri" şeklinde de anlaşılabilir ki bu durumda bu kadınlar Mısırlı bile olabilir. Josephus,¹ Abravanel ve Şemuel David Luzzatto, İbrani kadınların kendi insanlarına karşı girişilen bir soykırım hareketinde taraf olabileceklerini farz etmenin basitçe mantıksız olduğunu öne sürerek, ifadeyi bu şekilde anlamışlardır.

Ancak bildiğimiz bir şey vardır ve o da bu kadınların, emre itaat etmeyi reddetmiş olmalarıdır: "Ebeler Tanrı'dan korktular ve Mısır kralının kendilerine konuştuğu şekilde yapmayarak oğlanları yaşattılar" (Şemot 1:17). Bu, *tarihte kayda geçmiş ilk sivil itaatsizlik eylemidir*: antik dünyanın en güçlü imparatorluğunun en güçlü adamı tarafından verilmiş bir emre itaat etmeyi, sırf ahlak dışı, etik dışı, insanlık dışı olduğu için reddetmek.

¹ Josephus, *Antiquities of the Jews* [Yahudilerin Eski Dönemleri], II.9.2.

Tora onların bunu herhangi bir şamata veya dramatik tavır olmaksızın yaptıklarını belirtmektedir. Davranışlarını açıklamak üzere Paro tarafından çağrıldıklarında basitçe şöyle cevap vermişlerdir: “İbrani kadınlar Mısırlı kadınlar gibi değiller. Çünkü onlar enerjikler; henüz ebeler onlara ulaşmadan doğurmuş oluyorlar” (Şemot 1:19). Paro’nun buna verecek bir cevabı olmamıştır. Tüm bu olayın “olağan” bir şey olarak sunulması bize, Holokost döneminde Yahudi yaşamlarını kurtarmış olan insanların cesaretine dair en dikkat çekici bulguları hatırlatmaktadır. Bu insanların, yaptıklarında hiçbir olağanüstü yan görmemiş olmaları dışında pek az ortak yönleri vardı.² Birçok kez, gerçek ahlaki kahramanların alâmetifarıkası, kendilerini ahlaki kahramanlar olarak görmemeleridir. Yaptıklarını, bir insanoğlu bu şekilde davranması gerektiği için yapmaktadırlar. Ebeler için kullanılan “Tanrı’dan korktular” ifadesinin anlamı olasılıkla budur. Bu sözler, Tora’nın, ahlak duygusuna sahip insanları tarif etmek için genellikle kullandığı bir kalıptır.³

Ebelerin yaptıkları eylemin uluslararası kanunda kutsallaştırılması için aradan üç bin yıl geçmesi gerekmiştir. 1946’da Nürnberg’de mahkemeye çıkarılan Nazi savaş suçlularının hepsi, savunma olarak, sadece, usule uygun şekilde oluşturulmuş ve demokratik olarak seçilmiş bir hükümet tarafından verilmiş emirlere itaat ettiklerini öne sürmüşlerdi. Ulusal egemenlik doktrini doğrultusunda, her hükümet kendi kanunlarını koyma ve kendi meselelerini düzene sokma hakkına sahiptir. Soykırım mimarlarının ve uygulayıcılarının suçlarının sabit görülmesi için yeni bir kanuni kavrama gerek duyulmuştur: ‘insanlık suçu’.

Nürnberg ilkesi, Mısır’daki ebelerin içgüdüsel olarak anlamış oldukları kavrama, yasal içerik vermiştir: ahlaka aykırı oldukları için itaat edilmemesi gereken bazı emirler vardır. Ahlak kanunu, devlet kanunundan üstündür ve onu geçersiz kılabılır. Talmud’un ifade ettiği şekilde: “Eğer Hoca’nın [Tanrı] sözleri ile bir öğrencinin [bir insanoğlu] sözleri arasında çatışma olursa, Hoca’nın sözleri üstün gelmelidir” (Kiduşin 42b).

Nürnberg yargılamaları, tarihte ebelerle ilgili anlatımın kayda değer bir şekilde etkilediği ilk olay değildir. Ortaçağ boyunca Kilise, bilginin güç olduğunu bilerek ve bu nedenle onu münhasıran ruhban sınıfının elinde tutmayı tercih ederek, Kutsal Kitabın yerel dile çevrilmesini yasaklamıştı. On altıncı yüzyıl içinde üç şey bu durumu geri dönmeyecek şekilde değiştirmiştir. İlki, Kutsal Kitabı dini yaşamın merkezi sahnesine yerleştiren *Sola scriptura*, “yalnızca Kutsal Kitap’la” adlı düsturu öne süren Reform hareketidir.

İkincisi, on beşinci yüzyılın ortalarında matbaanın icadıdır. Lüterciler bunun Tanrısal İrade’nin bir ürünü olduğuna kaniydiler. Onlara göre Tanrı, matbaayı Reform kilisesinin doktrinlerinin dünya çapında yayılabilmesi için göndermişti.

Üçüncüsü, bazı insanların, Kutsal Kitabı yasağa rağmen tercüme etmiş oldukları gerçeğiydi. John Wycliffe ve takipçileri bunu on dördüncü yüzyılda yapmışlardı, ama en büyük etkiyi yaratan asi, William Tyndale olmuştu. Tyndale’nin Yeni Ahit’e yaptığı ve 1525 yılında başladığı çeviri, daha sonra Tanah’tan bazı kitapların çevirileriyle birlikte basılı ilk İngilizce Kutsal Kitap haline gelmiş, Tyndale bunu hayatıyla ödemişti.

² Bkz. James Q. Wilson, *The Moral Sense [Ahlak Duygusu]*, New York, Free Press, 1993, s. 35-39 ve orada aktarılan kaynakça.

³ Örneğin, bkz. Bereşit 20:11.

Kraliçe I. Mary İngiltere Kilisesi'ni Katolik mezhebine geri döndürdüğü zaman birçok İngiliz Protestan, Calvin'in manevi ve teolojik liderliği altındaki Cenevre'ye kaçmış ve burada, Tyndale'nin çalışmasını temel alan ve Cenevre Kutsal Kitabı adını taşıyan yeni bir çeviri üretmişlerdi. Bütçeye uygun, küçük bir sürümle üretilen kitap, İngiltere'ye büyük miktarlarda kaçak olarak sokulmuştu. Kutsal Kitabı ilk kez kendi başlarına okuyabilen halk, kısa süre içinde onun, monarşinin gözüyle bakıldığında, yüksek düzeyde kışkırtıcı bir belge olduğunu keşfetmişti.

Kitap, Tanrı'nın Şemuel'e, Bene-Yisrael'in, bir kral atama istekleriyle, tek Hükümdarları olarak Kendisi'ni reddetmiş olduklarını söylediğini anlatır. Peygamberlerin, Bizzat Tanrı'nın verdiği yetkiyle, Krallara meydan okumaktan nasıl da korkmadıklarını canlı, net ve detaylı olarak tarif eder. Ve tabii ki, Paro'nun emrini yerine getirmeyi reddetmiş olan ebelerle ilgili anlatımı içerir. Bu konuda Cenevre Kutsal Kitabı, bir kenar notuyla, ebelerin reddini onaylamakta ve onları sadece, davranışlarını açıklarken bir yalan söylemiş olmaları nedeniyle eleştirmektedir. Notta şöyle yazılıdır: "Onların buradaki itaatsizlikleri meşrudu; ama gerçeği gizlemeleri kötüydü."

Kral James, o tek cümlemin krallık açısından ne kadar vahim bir gerektirmesi olduğunu açıkça anlamıştı. Bizzat Tanrı'nın verdiği yetkiyle bir krala itaatsizlik edilebileceği anlamına geliyordu ki bu, Kralların İlahi haklara sahip oldukları fikrinin açık ve mutlak bir şekilde reddi demektir.⁴ Nihayet, Kutsal Kitap çevirilerinin yayılmasını durdurmayı başaramayan Kral James, kendi versiyonunu ısmarlamaya karar verdi ve bu versiyon 1611 yılında yayımlandı. Ama o zamana kadar artık zarar verilmiş ve İngiliz devrimi olarak adlandırılan hareketin tohumları ekilmişti. On yedinci yüzyıl boyunca, Püritenler tarafından anlaşıldığı şekliyle Tanah, açık arayla İngiliz siyasetindeki en nüfuzlu kuvvet haline gelmiştir ve Hacı Babalar, zaman içinde Amerika Birleşik Devletleri haline gelecek olan yolculuklarında yanlarında bu inancı da götürmüşlerdi.

Bir buçuk asır sonrasında, bir başka İngiliz radikal, Thomas Paine'nin bir eseri, Amerikan devrimine belirleyici bir etkide bulundu. *Common Sense* (Sağduyu; Lotus Yayınevi, 2016) başlıklı kitapçığı Ocak 1776'da Amerika'da basıldı ve neredeyse anında 100.000 kopya satarak derhal en iyi satan eser unvanını aldı. Etkisi muazzam olmuştu ve bu eseri sayesinde Paine "Amerikan Devrimi'nin Babası" olarak tanındı. Paine'nin bir ateist olduğu gerçeğine rağmen, zorba bir Kral'a karşı isyanı tasdik eden *Common Sense* kitabının ilk sayfaları, bütünüyle Tanah'tan yapılmış alıntılar üzerine kuruludur. Aynı ruhla, o yaz, Benjamin Franklin, Amerika'nın Büyük Mührü için kendi tasarımı olarak "Zorbalara isyan, Tanrı'ya itaattir" başlığı altında, Mısırlıların (yani İngilizler) Kızıldeniz'de (yani Atlantik Okyanusu) boğuluşunu tasvir eden bir resim çizdi. Thomas Jefferson bu başlık cümlesinden o kadar etkilenmişti ki, onun Virginia'nın Büyük Mührü'nde kullanılmasını önerdi ve daha sonraları onu kendi kişisel mührünün bir parçası haline getirdi.

Ebelerle ilgili anlatım, Tora ve Tanah'ın bütünü boyunca ima edilen daha geniş bir vizyonun bir parçasıdır: hakkın, kuvvet üzerinde egemen olduğu ve Bizzat Tanrı'nın bile, Avraam'dan bunu yapmasını açıkça talep ettiği üzere, adalet adına açıklama yapmaya davet edilebileceği ilkesidir bu. Egemenlik en nihayet Tanrı'ya aittir; dolayısıyla Tanrı'nın İsteği'ni ihlal eden herhangi bir insani

⁴ Bkz. Christopher Hill, *The English Bible and the Seventeenth-Century Revolution* [İngilizce Kutsal Kitap ve On Yedinci Yüzyıl Devrimi], London: Allen Lane, 1993.

eylem veya emir, sadece bu özelliğiyle dahi, yetkiyi aşmak anlamına gelir. Bu devrimsel fikirler, Tanah'ın siyasete ve iktidar kullanımına dair vizyonunun doğasında yerleşik halde mevcuttur.

Yine de, daha sonraları *Civil Disobedience* (1849) [*Sivil İtaatsizlik* (Mecaz Yayınları, 2021)] başlıklı klasik denemesinde Amerikalı yazar Thoreau tarafından alıntılanan emsali yaratan, en nihayet, hayranlık uyandıran bu iki kadının cesareti olmuştur. Thoreau'nun bu denemesi, yirminci asırda Gandhi'ye ve Martin Luther King Jr.'ye de esin kaynağı olmuştur. Kadınların hikâyesi hoş da bir dokunuşla sona erer. Metin şöyle demektedir: “Tanrı ebelerle iyilikte bulundu ve halk artarak daha da kalabalıklaştı. Ebeler Tanrı'dan korktukları için [Tanrı] onlara evler bağışladı” (Şemot 1:20-21).

Luzzatto bu son cümleyi, Tanrı'nın onlara kendilerine ait aileler verdiği şeklinde açıklamıştır. Yazdığına göre, birçok kez ebeler, şahsen çocuk sahibi olamayan kadınlardı. Bu örnekte Tanrı, Şifra ve Pua'yı, tıpkı Sara, Rivka ve Rahel için yaptığı gibi, onlara çocuklar vererek mübarek kılmıştır.

Bu da önemsiz bir nokta değildir. Yunan edebiyatının sivil itaatsizlik fikrine en çok yaklaştığı yer, kardeşi Polyneikes'i gömme konusunda, Kral Kreon onu Thebes'e ihanet etmiş biri olarak gördüğü için buna izin vermemesine rağmen ısrar eden Antigone'nin hikâyesidir. Sofokles'in Antigone'si bir trajedidir: kadın kahraman, kardeşine olan sadakati ve Kral'a olan itaatsizliği nedeniyle ölmek zorundadır. Bunun aksine, Tanah bir trajedi değildir. Aslına bakılırsa, Tanah İbranicesi, Yunancadaki anlamıyla “trajedi” manasına gelen hiçbir sözcük içermez. İyilik cezalandırılmaz, ödüllendirilir; çünkü Tanrı'nın sanat eseri olan evren, ahlaki davranışın mübarek kılındığı ve kötülüğün, kısa bir süre için yükseliş gösterse bile sonunda mağlup edildiği bir âlemdir.

Şifra ve Pua, insanlığa, iktidarın ahlaki sınırlarını öğreten ilk insanlar olarak, dünya edebiyatının en büyük kadın kahramanlarının ikisidir.

ŞABAT SOFRASI İÇİN SORULAR

1. Şifra ve Pua'nın davranışını neden kahramanca buluyoruz? Basitçe doğru olanı yapıyor değiller miydi?
2. Sizce onların durumunda siz olsaydınız ne yapardınız?
3. Bir kanunun gayriahlaki olduğu ve dolayısıyla ona itaat etmemek gerektiği konusundaki kararı nasıl vermemiz gerekmektedir?